

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ЕВРАЗИЙСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Л.Н. ГУМИЛЕВА

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
L.N. GUMILYOV EURASIAN NATIONAL UNIVERSITY

Қазақстан Республикасы Конституциясы күніне арналған
«КОНСТИТУЦИЯ: ҚҰҚЫҚ ҮСТЕМДІЛІГІНІҢ, АЗАМАТТЫҚ ҚОҒАМ МЕН
ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ МЕМЛЕКЕТТІҢ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫН ІСКЕ АСЫРУ»
атты халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция
МАТЕРИАЛДАРЫ
29 тамыз 2018 жыл, Астана қ.

МАТЕРИАЛЫ
Международной научно-практической конференции
«КОНСТИТУЦИЯ: ВОПЛОЩЕНИЕ ЦЕННОСТЕЙ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА,
ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА И СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА»
посвященная Дню Конституции Республики Казахстан
29 августа 2018 года, г. Астана

MATERIALS
International scientific-practical conference
«THE CONSTITUTION: THE EMBODIMENT OF THE VALUES OF THE RULE
OF LAW, CIVIL SOCIETY, AND THE MODERN STATE»
Devoted to Constitution Day of the Republic of Kazakhstan
August 29, 2018, Astana

**ӘОЖ 342(063)
КБЖ 67. 4000.1
К18**

Редакциялық алқа:

**Амандықова С.К., Өмірзақов П.К., Хайрмуханмедов Н.И., Тлепина Ш.В.,
Мукашева А.А., Сембекова Б.Р., Жуманова М.Х.**

Қазақстан Республикасының Конституциясы күніне арналған «Конституция және қоғам мен мемлекеттің жаңғыруы» атты халықаралық ғылыми практикалық конференция материалдарының жинағы (29 тамыз 2018 жыл). Жалпы редакциясын басқарғандар: И.И. Рогов, А.О. Шәкіров, Е.Б.Сыздықов. – Астана: Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, 2018. – 394 б.

ISBN 978-9965-31-953-2

Қазақстан Республикасының Конституциясы күніне арналған «Конституция және қоғам мен мемлекеттің жаңғыруы» атты халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдарының жинағы қоғамды және мемлекетті жаңғыртудың теориялық және құқықтық аспектілері, азаматтық және қылмыстық-процессуалдық заңнаманы реформалау, сондай-ақ халықаралық стандарттарды енгізу, Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасындағы құқықтар туралы ғылыми мақалаларды қамтиды. Жинақ заңгер-мамандарға және кең қауымға арналған. Барлық материалдар авторлардың баяндауында жарияланды.

В Сборник материалов международной научно-практической конференции «Конституция и модернизация общества и государства», посвященной Дню Конституции Республики Казахстан, включены научные статьи по вопросам теоретико-правовых аспектов модернизации общества и государства, реформирования гражданского и уголовно-процессуального законодательства, а также имплементации норм международного права в действующее право РК. Сборник рассчитан на специалистов-юристов и широкий круг общественности. Все материалы опубликованы в изложении авторов.

The collected materials of international scientific-practical conference: «Constitution-the basis of dynamic and stable development of the society and the state», devoted to the Day of Constitution of Republic Kazakhstan the greetings and reports of leadership of state bodies of Kazakhstan, bodies of the constitutional control, ombudsmen, judges of the constitutional courts and correspondent bodies of the number of foreign countries, eminent home and foreign scientists –lawyers are included. The collected materials are designed for experts –lawyers and broad sections of the public. All the materials are published in the exposition of the authors.

**ISBN 978-9965-31-953-2
ӘОЖ 342(063)
КБЖ 67.400.1**

©ЕНУ имени Л.Н.Гумилева, 2018

СОДЕРЖАНИЕ

ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ

Marco Gregg	A Euro model for the tobin tax: the (tossible) impac to the new tax on the European Financial Market (and on the non eu investors)	9
Онгарбаев Е.А.	Об изменениях и дополнениях в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам религиозной деятельности и религиозных объединений	13
Тхабисимова Л.А.	О некоторых аспектах понимания конституционной ответственности в решениях конституционного суда Российской Федерации	17
Кванина В.В.	Конституционно-правовые основы отраслевых принципов предпринимательского права России и Казахстана	20
Букалерова Л.А. Остроушко А.В.	К вопросу о коррупции в системе образования в России	23

СЕКЦИЯ 1

ВОПЛОЩЕНИЕ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА И РАЗВИТИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В ЦЕННОСТЯХ СОВРЕМЕННОГО ГОСУДАРСТВА

Амандыкова С.К. Есентемирова А.М. Аничкин Е.С.	Некоторые проблемы и перспективы высшего образования в Казахстане	27
Абдрасулов Е.Б.	Конституционное право Российской Федерации и стран Центральной Азии: факторы общности	36
Нурпеисов Е.К.	Судебная власть и ее роль в обеспечении конституционной законности.	40
Капсалямова С.С. Абуов А.А.	Конституция и развитие гражданского общества в Казахстане	43
Амандыкова С.К. Калмаганбетова Д.Б.	Некоторые вопросы повышения правовой культуры государственных служащих Республики Казахстан	47
Кусаинова Л.И. Айтбай Ж. А.	Правовые основы положения политических партий в Республике Казахстан	51
Громова Е.А.	Правовое регулирование защиты прав потребителей финансовых услуг в Казахстан	54
Ибрагимов.Ж.И.	Государственно-частное партнерство в условиях цифровой реальности: сравнительно-правовой анализ законодательства России и Казахстана	60
Кусаинова Л.И. Смагулова А.С.	Конституция құқық үстемдігінің кепілі	63
Сарсенова С.Н.	Вопросы возрождения обычных правовых норм в современной системе гражданского права	68
Гезердава С.И.	Актуальные вопросы институциональных реформ области высшего образования Казахстана	72
	Конституционное измерение характеристик гражданского общества (сравнительно-правовой анализ)	76

Иванова Ж.Б.	Конституционно-правовая охрана объектов культурного наследия как воплощение традиционных духовно-нравственных ценностей народа	82
Спиридонова А.В.	Конституционный принцип свободы предпринимательской деятельности и его ограничение антимонопольным законодательством	84
Калмаганбетова Д.Б.	Правовое регулирование участия политических партий в выборном процессе Республики Казахстан	87
Хайрмуханмедов Н.И.	Егемендік ұғымының теориялық-құқықтық негіздері	90
Смағұлова А.С. Кусайнова Л.И. Смағұлов А.А. Османова Д.Б. Абдикаликов К.Б. Әлмұхамбетов Ж.Н.	Дәстүрлі құқықтағы ар-намысты қорғаудың өзіне тән ерекшеліктері	94
Жамбаев Е.С. Сапарбекова Б. Е.	Оценка современной системы высшего образования Республики Казахстан	98
Ибрагимов Ж.И. Бұлақбаев М.Б. Сәулен Нұржан	Казакстан Республикасындағы кәсіптік одақтар қызметінің конституциялық-құқықтық жағдайы	102
Жамбаев Е.С. Сапарбекова Б. Е.	Қоғамдық келісім және саяси тұрақтылық – конституциялық құндылықтың мазмұны және оны қамтамасыз ету құралдары.	105
Ибрагимов Ж.И. Бұлақбаев М.Б. Сәулен Нұржан	Есеп беруші мемлекетті қалыптастырудағы мемлекеттік қызметшілердің құқықтық санасының ролі ролі	108
Хайрмуханмедов Н.И.	Қазақстан Республикасында жоғарғы білім беру барысындағы өзекті мәселелер	114
Алимпиева Т.Г.	Еуропалық жоғары оқу орнынан кейінгі білім және ғылыми зерттеулер кеңістігінің ерекшелігі	116
Капсалямова С.С. Зейдин К.Б.	Конституционные основы общественного согласия и политической стабильности Республики Казахстан	123
Женисов С.К. Мысыр Олжас Сеилханов Ж.Д.	Омбудсмен институтының конституциялық-құқықтық негіздері	125
Мырзатаев Н.Д.	Ата заңымыз тарихи-мәдени мұра нысандарын қорғау, сақтау және пайдаланудағы негізгі қайнар көзі ретінде	129
Weisbekova G.K.	Экономикалық контрабанда: қоғамдық қауіптілігі және жауаптылық мәселелері	131
Нурутдинова А.Ж.	Цифрлы технологияларды енгізу процесіндегі жоғары білім беру жүйесін жетілдірудің кейбір мәселелері	134
Kussainov A.A.	The concretization of legal norms in court holding (theory and practice)	136
Наурызбаев Е.А. Глеубердина У.Т. Женисов С.К. Мысыр Олжас Смағұлова А.С. Кусайнова Л.И. Роза Өміртай	Проблемы совершенствования правовой охраны окружающей среды на военных и оборонных объектах Республики Казахстан	138
	Bologna process as a basis of transformation of higher education institutions in non-commercial joint stock companies (experience of the baltic states)	141
	Мемлекеттік басқару жүйесіндегі конституцияның маңыздылығы	144
	Конституциялық реформалар аясындағы мемлекеттік билік тармақтарының өкілеттіктері	148
	Договор личного найма в обычном праве	150
	Конституция – елдігіміздің айнасы	153

Бердыбаев Е.М.	Қоғамдағы құқықтық сананың қалыптасу бағыттары.	155
Махов А.Р	К вопросу о совершенствовании конституционной ответственности глав субъектов зарубежных федераций	157
Саулен Нуржан	Местные исполнительные органы власти Казахстана: организация, деятельность и полномочия	164
Бабаян Р.А.	Информационная безопасность как неотъемлемая часть системы национальной безопасности Российской Федерации на современном этапе	168
Мырзатаева Р.Д.	Бастауыш сынып оқушыларының тілдік сауаттылығы: әдістемедегі инновациялар	171
Ораз Рсай	Қазақстандағы әйел құқықтарының құқықтық теориялық аспектілері	174
Рябова Т. В	Правовые позиции органа судебного конституционного контроля Республики Армения	177
Нугыманов Е.	Конституция қоғамдық тұрақтылықты сақтау мен нығайтуының кепілі	179
Сапарбекова Б. Мырзатаев Н.Д. Гастаев Н.Б.	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресудің әлімдік тәжірибесі	181
Цой К.Р.	Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылдың шетелдік тәжірибесі	187
Цой К.Р.	Анализ законодательства в сфере образования для детей с особыми образовательными потребностями	189
Макоев Т.В.	Конституционные основы многопартийности в современной России	194
Садуақасов А.А	Мемлекеттік билік бөлінісінің принциптері және қр-ның конституциясына бектілуі	197
Зейнелгаби Адиль Омарова Э.Б.	Правовое регулирование вопросов социального обеспечения в Республике Казахстан	199

СЕКЦИЯ 2 КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ГРАЖДАНСКИХ ПРАВООТНОШЕНИЙ В УСЛОВИЯХ ЧЕТВЕРТОЙ ПРОМЫШЛЕННОЙ РЕВОЛЮЦИИ

Өмірзақов П.Қ	Корпоративтік құқықтың дамуының конституциялық негіздері	203
Абдирайымова А. докторант	К вопросу о государственном регулировании продовольственной безопасности в Республике Казахстан	205
Бексултанова Р.Т., Калтаева А.Т. Жаркенова С.Б.	Доступ к правосудию как принцип правового государства	209
Жусипова Б.А., Омарова Э.Б. Нурғалиева Е.Н.	Некоторые актуальные вопросы совершенствования трудового законодательства Республики Казахстан	212
Нурмагамбетов А.М.	Еуразиялық Экономикалық Одақ мүше елдердің жер қатынастары субъектілерінің құқықтық жағдайы	218
Нурмагамбетов А.М.	Правовая защита социально-уязвимых слоев населения	221
Нурмагамбетов А.М.	Некоторые вопросы становления конституционализма в Республике Казахстан	225
Нурмагамбетов А.М.	О некоторых новеллах современного трудового законодательства Республики Казахстан	228
Нурмагамбетов А.М.	О предмете международного трудового права	231
Нурмагамбетов А.А.	Добросовестность, разумность и справедливость	235

докторант Омарова Э.Б., Бердиярова Ж.С. Омарова Э.Б., Жусипова Б.А. Палымбетов Н.Ш. докторант Хасенов М.Х.	как оценочные понятия гражданского права Охрана труда по действующему трудовому законодательству Конституционно правовые основы Жұмыспен қамтудың типтік емес нысандарының заңды мәні Влияние новых технологий на развитие гражданского права: вызовы XXI века	239 242 246
Марат Н.М.	Қазақстан Республикасында концессиялық қатынастардың құқықтық реттелуі	252
Карибаева А.К.	Основные направления определения гражданско-правовой ответственности за коррупционные правонарушения в Республике Казахстан	258
Кожаметова С.Г.	Особенности правового статуса различных видов субъектов предпринимательства	262
Сақтағанова И.С., Аябековам.Н.	Мүмкіндігі шектеулі адамдардың қол жетімді ортадағы құқықтары: тәжірибелері, мәселелер және оны шешу жолдары	266
Абдраимов Е. Палымбетова М.	Апелляциялық сатыдағы соттың өкілеттігі Жерге меншік иелері мен жер пайдаланушылардың құқығын шектеудің құқықтық мәселелері	275 277
Сактағанова А.	Қазақстан Республикасының халықты әлеуметтік қорғау саясаты	280
Тоғжанова Ж.	Ювеналды әділет – кәмелетке толмағандар құқықтарын қорғау кепілі	283
Жүмекен Н.	Қазақстан Республикасындағы инвестициялық саясатты жүзеге асыру және қр заңнамасына сәйкес реттеу	285
Сактағанова А.	Медициналық сақтандыруды дамытудың шетелдік тәжірибесі - азаматтардың мүдделерін қорғаудың нысаны	288
Абдраимов Е. Сактағанова А.	Сот билігінің конституциялық негіздері Қазақстандағы арбитраж (аралық) соттың қалыптасуы және дамуы	291 294
Сақтағанова И.С., Аябекова М.Н. Темиржанова А., Жолимова А., Болатбекова И. Қожахметова Д.С.	Мүгедектердің құқықтарын қорғаудың халықаралық- құқықтық негіздері Правовой механизм защиты прав человека (на примере построения финансовых пирамид)	298 305
Сақтағанова И.С., Жанжігітова Ж.А. Марленқызы А.	Совершенствование правовых механизмов ипотечного кредитования в Республике Казахстан Жаңа заманғы экономикалық қоғамдағы отбасылық бизнесті дамытудың кейбір мәселелері Атқарушылық іс жүргізу құқықтық институтының дамуы және келешегі	308 314 318
Айбасов А. Аманғалиева А.	Сақтандырудың даму тарихы Шет мемлекеттердегі баламалы немесе аналогиялық құқықтық институттар	325 331
Калтаева А.Т.	Конституция-қоғам мен мемлекет дамуының динамикалық және тұрақты негізі	338

СЕКЦИЯ 3 ВОПЛОЩЕНИЕ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УГОЛОВНОЙ ПОЛИТИКЕ

РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Ахпанов А.Н., Келигова Х.Ю.	Ошибки в свидетельских показаниях	341
Ахпанов А.Н., Турсын А.М.	Вопросы обеспечения электронного перевода В современном уголовном процессе	345
Скаков А.Б.	Обеспечение прав испытуемых в условиях пробации	349
Сембекова Б.Р.	Антикриминальная безопасность личности в системе противодействия терроризму и экстремизму	355
Канаев А. С Амиргалиев А.А.	О некоторых вопросах контрразведывательной деятельности в Республике Казахстан	358
Дук Ю.И.	Соблюдение принципов верховенства права в борьбе с региональной преступностью.	362
Кабакова О.В.	Конституционные обязанности молодежи Российской Федерации как воплощение верховенства права в условиях построения гражданского общества	364
Баймолдина С. М.	Уголовная ответственность за преступления, совершаемые в информационных системах в Республике Казахстан	369
Муратханова М.Б., Мұқаметқазинов А.С.	Халықаралық деңгейде және шетелдерде	372
Ашимова Э. А.	Жасөспірімдерді өзін - өзі өлтіруге дейін жеткізуге итермелейтін себептер	376
Ашимова Э. А., Абулкаирова А. М. Даурембеков Е.К.	Пайдакүнемдік қылмыстарының алдын алу шаралары	382
	Правовые аспекты избрания меры пресечения в виде содержания под стражей в отношении женщин подозреваемых и обвиняемых в акте терроризма	385
Балгынтаев А.О., Енсебаева А.Р. Досанов М.У.	Вопросы социального обеспечения судей	389
	О вопросах совершенствования Казахстанского уголовного законодательства по борьбе с мошенничеством	391
Салпеков А. С.	Правовые гарантии и проблемы обеспечения независимости судей в Республике Казахстан	394
Сеилханов Ж.Д.	Экономикалық контрабанда: қоғамдық қауіптілігі және жауаптылық мәселелері	398
Тулепенов Ж. К. Кубенова Ш.А.	Қылмыстық жауаптылықтан босатудың кейбір негіздері	400
	Уголовная ответственность за вовлечение совершеннолетних в совершение уголовных правонарушений в Республике Казахстан	404
Бегеев Т. Б.	Особенности проявления экстремизма и терроризма в обществе	407
Аширбекова К. Б. Дуисова А.М.	Систематизация судебного приговора	411
	Права и свободы человека в Казахстане, как система ценностей правового государства	413
Кулбаева М. М.	Понятие и эффективность уголовно-правового воздействия на врачебную ошибку	418

СЕКЦИЯ 4

МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ РЕАЛИЗАЦИИ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА И ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

Сарсембаев М.А.	Казахстанские и международные суды в решении международно-правовых проблем (на примере проблем международного транспорта и транзита)	422
------------------------	--	-----

Тлепина Ш.В.	Периодизация истории международного права	425
Акпарова Р. Н.	Международные стандарты и законодательство Республики Казахстан о правовом значении актов органов уголовного преследования и судов иностранных государств	431
Алпысбаева Ю. А.	Актуальные проблемы обеспечения свободы передвижения товаров в рамках евразийского экономического союза	441
Алшинбаев И. Ф.	Международно-правовое регулирование биологической безопасности на космических объектах	443
Есенбаева Г. С.	Международно-правовые проблемы режима контроля за ракетными технологиями	446
Жаксыгельдинов Л. Д.	Определение правосубъектности транснациональных корпораций в теории международного права	449
Жунусбекова А. Ж.	Халықаралық құқықтағы халықаралық шарттардың маңыздылығы	452
Искакова Ж. Т.	Еаэс и вто: взаимодействие двух правопорядков	456
Кабакова О.В	Конституционные обязанности молодежи Российской Федерации как воплощение верховенства права в условиях построения гражданского общества	458
Қаражан Б. С.	Международно-правовое сотрудничество стран центральной азии в условиях региональной интеграции	463
Костяная Ю. С.	Конституционное право человека и гражданина на информацию в Республике Казахстан.	466
Сатова А. С	Энергетическое сотрудничество в рамках еаэс как инструмент глобализации.	468
Сарсембаев М.А.	Проблемы транзита В Казахстанском законодательстве и международном праве	470
Сейдеш Б. Б.	Конституция – мемлекеттің тұрақтылығы мен ұлттық құндылықтарды сақтау кепілі ретінде	475
Сулейманова И. И.	Халықаралық құқық принциптері мен нормаларына сәйкес қылмыстық заңнаманы дамыту жолдары	483
Панов С.К.	Универсальный периодический обзор как уникальный механизм универсальной правозащитной системы	485
Хамидулина М. Б.	Вопросы международно-правовой защиты авторских и смежных прав	487
Шналина А. А.	Техническое регулирование как механизм защиты потребителей. Безопасность игрушек.	491
Sartayev A.K.	“Kazakhstan in the age of independence (some problems of international treaties realization)”	493

➤ Киберқылмыстылықпен компьютерлік қылмыстар туралы, сондай-ақ киберқылмыстылық әкімшілік жауапкершілікті көздейтін арнайы қылмыстық заңнамасы жоқ мемлекеттер;

Бұл критерийлер заңнаманы талдау кезінде ескере отырып, халқаралық киберқылмыстылықпен күресу заңнамасына толықтыру енгізуді ұсынамын (мемлекеттің заң стандарттарына қарай);

Қолдалынған әдебиеттер

1. См. Brenner S. W., Goodman M.D. The emerging consensus on criminal conduct in cyberspace // UCLA Journal of Law and Technology. - 2002. - № 3. [Electronic resource]. - Доступно из URL: http://www.lawtechjournal.com/articles/2002/03-020625_goodmanbrenner.php [Дата обращения: 12.12.2003 г.]; Sieber U. Legal Aspects of Computer-Related Crime in the Information Society. [Electronic resource]. - Доступно из URL: <http://europa.eu.int/ISPO/legal/en/comcrime/sieber.doc> [Дата обращения: 01.06.2003 г.];
2. Brenner S. W., Goodman M.D. The emerging consensus on criminal conduct in cyberspace // UCLA Journal of Law and Technology. - 2002. - № 3. [Electronic resource]. - Доступно из URL: http://www.lawtechjournal.com/articles/2002/03-020625_goodmanbrenner.php [Дата обращения: 12.12.2003 г.];
3. Rash M. D. Criminal Law and the Internet [Electronic resource], - Доступно из URL: <http://cla.org/RuhBook/chp11.htm> [Дата обращения: 01.11.2003 г.];
4. Brenner S. W., Goodman M.D. The emerging consensus on criminal conduct in cyberspace // UCLA Journal of Law and Technology. - 2002. - № 3. [Electronic resource]. - Доступно из URL: http://www.lawtechjournal.com/articles/2002/Q3-020625_goodmanbrenner.php [Дата обращения: 12.12.2003 г.];
5. Подробнее о «четвертой волне» реформирования уголовного законодательства см. Sieber, Ulrick. Legal Aspectsof Computer-Related Crime in the Information Society. [Electronic resource] / Ulrick Sieber // Доступно из URL: <http://europa.eu.int/ISPO/legal/en/comcrime/sieber.doc> [Дата обращения: 01.06.2003 г.];
6. Brenner S. W., Goodman M.D. The emerging consensus on criminal conduct in Cyberspace// UCLA Journal of Law and Technology. - 2002. - № 3. [Electronic resource]. - Доступно из URL: http://www.lawtechjournal.com/articles/2002/Q3-020625_eoodmanbrenner.php Дата обращения: 12.12.2003 г.];
7. Sieber U. Legal Aspects of Computer-Related Crime in the Information Society. [Electronic resource], - Доступно из URL: <http://europa.eu.int/ISPO/leeal/en/comcrime/sieber.doc> [Дата обращения: 01.06.2003 г.];

ЖАСӨСПІМДЕРДІ ӨЗІН - ӨЗІ ӨЛТІРУГЕ ДЕЙІН ЖЕТКІЗУГЕ ИТЕРМЕЛЕЙТІН СЕБЕПТЕР

Ашимова Эльнара Ашимовна

ashimova.e@mail.ru

*Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
«Қылмыстық-құқықтық пәндер» кафедрасының доценті,
заң ғылымдарының кандидаты*

Қазақстан Республикасының Конституциясының 1-бабында «ең қымбат қазына – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары», - деп жарияланған [1]. Осыған орай Қазақстан Республикасындағы барлық құқық салалары, оның ішінде қылмыстық құқықта адамды қорғауды өзінің міндеті деп санайды. ҚР Қылмыстық кодексіне сәйкес топтық объектілік тұрғыдан жеке адамға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтар маңызды орын алады. Соның бірі – өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу. Өзін-өзі өлтіру — өзін өмірден қасақана айыру (суицид). Суицид термині итальян психологы Г. Дэзен 1947 жылы енгізіп, оны «өзін-өзі өлтіруге әрекет ету» - деп түсіндіреді. Өзін-өзі өлтірудің себептері әр түрлі. Көп жағдайда өзін-өзі өлтіруге себеп болатын нәрсе өмір жағдайының шынайы қиындылығы және өмір оңалмайды деп есептеу.

Суицид (лат. *suicidare* – өзін өлтіру) – адамның өзіне-өзінің қиянат жасап, өз өмірін қиюы. Бүкіл әлемдік денсаулық сақтау ұйымының жұртшылыққа жариялап отырған жан түршігерлік мәліметтерінен Қазақстанда жасөспірімдер арасындағы суицид оқиғаларының көбее түскендігін, өзіне-өзі қол салуға көбінесе олардың құқық бұзуы, қылмыстық жауапкершілігі алдында үрейленуі, шыдамсыздығы, төзімсіздігі, қорқақтығы, сабақ үлгерімінің төмендігі, қызығушылық деңгейінің нашарлығы, көңіл күйінің болмауы, тез ашулануы және тәбетінің төмендігі себеп болып отырғаны баршамызға аян. Ендеше адам

тағдырына келгенде жауапкершілікті тек ұстаздар мен дәрігерлерге, мектеп психологтары, әлеуметтік педагогтарына жүктеп қоймай, жұмыла мойнымызға алуымыз керек.

Атақты психолог У. Джеймс суицидті «интелектінің дамуындағы ауру» деп атаған.

Қазіргі таңда өзекті мәселелердің бірі болып «жасөспірімдер суицидi» тақырыбында жүргізген арнайы зерттеуінде балаларды осы жолға итермелейтін негізгі себептер ретінде баланың күрделі әлеуметтік-психологиялық жағдайы, одан кейін – отбасылық тұрмыстың қолайсыздығы мен қолдаудың болмауы сияқты факторларды атап көрсетеді.

Суицидалды мінез-құлық соматикалық, психикалық ауытқуы бар, тіпті сау адамдарда да кездеседі. Сондықтан өзін-өзі өлтіретін адамдардың барлығының психикасында ауытқуы бар деуге болмайды. Медициналық статистикаға сүйенсек, кейбірінің ақыл-ойы кем адамдар, бірінің жүйке-жүйесі тозған адамдар, бірін мазасыз адамдар десе, енді бірін өз эмоцияларын басқара алмайтын адамдар құраса, қалған бөлігін ешқандай психикалық ауытқуы жоқ адамдар құрайды екен.

Сонымен қатар, суицидальді мінез-құлық көбінесе депрессия кезінде, алкогольдік токсикомания, психопатия және аффект кезінде жиі кездеседі. Өзін-өзі өлтіруге көбінесе индивидуалды проблемалар итермелейді. Егер бір мәселені шеше алмай жатса, олар өз өмірлерін қиюға даяр болады, өйткені олардың ойларына олар тек осылай ғана тыныштық, уайым-қайғысыз өмір табатын сияқты.

Ғалымдар суицидальді мінез-құлықтың туындау себептерін төмендегідей типтерге бөліп көрсетеді: протест, өзгелердің жанашырлығын туғызуға әрекеттену, қайғыдан қашу, өзін-өзі жазалау, өмір сүргісі келмеу.

Соңғы уақытта елімізде өзін-өзі өлтірудің өсуі көпшіліктің алаңдаушылығын тудыруда. Осыған орай өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізудің кейбір психологиялық және клиникалық аспектілері мінез-құлық жағынан көптеп зерттелуде.

Суицидтік мінез-құлық – бұл өзіне қол жұмсау туралы ойларға бағытталған психикалық актілердің сыртқы және ішкі нысандары. Ішкі нысандарға суицидтік ойлар (елестету, уайымдау); суицидтік үрдістер (ниет, мақсат) сыртқы нысандарға – суицидтік көріністер, суицидке оқталу (әрекеттену) жатады.

Суицидтік ниет, мақсат – өзіне-өзі қол жұмсауды жан-жақты қарастыру, суицидтің жоспарын әзірлеу, өзіне-өзі қол жұмсау әдістерін, оның уақыты мен жүзеге асыратын орнын белгілеу болып табылады. Бұл ретте суицидтік әрекетті тікелей орындауға ниеттенуге байланысты сыртқы мінез-құлықта қобалжу байқалуы мүмкін. Осы кезеңде суициденттер көп жағдайларда өзінің суицидтік ниеттерін туыстарына, достарына, тұспалдап немесе әзілдеп (суицидтік көрініс) жеткізеді. Өзін-өзіне қол жұмсайтындардың ішінде шамамен 15% мұны ашық және көпшілік алдында білдіреді. Қоршаған орта осындай ашық жариялауларды әдетте шындық ретінде қабылдамай, көбінесе көңіл аудармайды. Осындай барлық жағдайларда, яғни ашық пікірлер айтылған кезде міндетті түрде психологтың кеңесі қажет.

Суицидке оқталу – өзін-өзі өлтіру мақсатында өз өмірін қиюға белсенді әрекеттену. Кейде суицид жасаушыға байланысты емес себептерден (жарақаттың ауыр болмауы, жіптің үзілуі, уақытылы көрсетілген медициналық көмек, реанимациялық көмек және т.б.) өзіне-өзі қол жұмсау әрекеті өлімге әкеп соқпауы мүмкін. Соңына дейін жеткізілген өзін-өзі өлтіру мен демонстративтік сипаттағы өзіне-өзі қол жұмсау әрекетін соңына жеткізілмеген суицид ажырата білу керек. Соңғысы өмірмен қоштасуды мақсат етпейді. Оның мақсаты көпшіліктің көңілін өзіне аудартуға немесе жоғалтқан назарын, зейінін қайтаруға қоршаған ортаның сезімі мен аяушылығына, жазалаудан құтылуға бағытталады. Өзіне-өзі қол жұмсау әдісі. Өзіне-өзі қол жұмсау әдісін, орнын және уақытын таңдау жанама түрде суицидтің аяқталуы сатысында суицидтік ниеттің қандай деңгейде күрделі екенін білдіреді.

Суицидтік тәуекел – жеке тұлғаның суицидтік және суицидке қарсы факторларының өзара қатынасы ретінде бағаланатын өзін-өзі өлтіруге ықтимал дайындалу. Психолог-психосарапшы Оксана Гулактің пайымдауынша, аталмыш парақшалар баланың отбасында үлкен проблема бар екенін көрсетеді. Жасөспірім шақ – бұл балалық шақ пен ересек кездің шекарасы. Сондықтан ата-аналар жасөспірімнің есеюіне көмектесуі тиіс», - дейді психолог.

Балалық шақ – 12 жасқа дейін
Жеткіншектік кезең – 12-17 жас
Жастар арасы - 17-29 жас

Тек өзінің ішкі психикалық ауруын жеңе алмаған, ішкі күйзелісін шеше алмаған бала паталогиялық бірлестіктерге кіреді.

5 жасқа дейінгі балаларда өзін-өзі өлтіру әрекетіне бару өте сирек кездеседі. Жанұялық қақтығыстарға байланысты 9 жасқа дейін 2,5%, ал 9 жастан кейін 80% өзін-өзі өлтіру әрекетіне барады екен. Жеткіншек кезеңінде суицидалды әрекеттің себебі болып ата-анасымен, мұғалімдерімен қақтығысқа бару салдары болып табылады.

Сонымен қатар қазіргі таңда ғаламторда Вконтакте желісінде де китке қатысты топтар, қауымдастықтар өте көп. басылымдар олардың басым көпшілігі өлімді насихаттайтынын жағдайлар орын алды. Жабық қауымдастықтар мен топтарға қосылған жасөспірімді түрлі тәсілдермен қызықтырып, арнайы тапсырма беретін ойын ұйымдастыратын көрінеді. Сөйтіп, 50 кезеңнен тұратын ойынның соңында өзіне қол салуы тиіс екен. Әйтпесе, ойынға қатысушының туыстарына қастандық жасалады деген үндеумен. Китке қатысты топтарға қосылған жасөспірімдерді осылай қорқытып-үркітетін көрінеді. Ақыры тығырыққа тірелген бозбала немесе бойжеткен өмірмен қоштасуға ұмтылады. Бірақ зерттеулердің нәтижесінде суицидке итермелейтін топтардың өкілдері ойынан бас тартқан бірде-бір адамның туысына қастандық жасамағанын жазған.

Суицидтің жасөспірімдер арасында тарауы – біздің ел үшін аса қауіпті әрі маңызды мәселе. 12-13 пен 16-17 жас аралығы – бала психикасының әлі қалыптасатын кезеңі, сол үшін жасөспірім эмоцияға берілгіш, ашуланғыш келеді. Әрі барлық дүниені тез қабылдайды, қызығушылығы мол. Вконтакте желісін елімізде, негізінен, оқушылар мен студенттер кеңінен қолданады. Сәйкесінше, кейбір оқушылардың Вконтакте арқылы тараған ойындарға қызығуының бір себебі осы болар. Жалпы, трагедиялардың алдын алу үшін ата-ана баласының бос уақытын, күнделікті жұмысын, қандай ән тыңдайтынын, қандай сайттың қолданушысы екенін бақылап, жалпы суицидтік амалдың қаншалықты қауіпті екенін, баланың өз отбасына маңызды әрі қажет екенін ақырын түсіндіруі парыз.

Жалпы қабылданған анықтауларға сәйкес, себеп (лат. causa), құбылыс - салдар.

Себептілік – бұл объективті, жалпыға бірдей генетикалық (туындайтын) екі байланыс арасындағы құбылыстар: себебі және салдары. Себептілік барысы уақыт аралығында дамиды және дәйекті түрде салдарға жауабы ретінде келеді. Себеп-салдар байланысын пайдаланған кезде, шексіз тізбек құрылады, бір мәселенің салдары келесі мәселенің себебімен, сол себепті себеп-салдар тізбегі деп атайды. Әр себептің өз кезегінде өз себебі бар, оның өз себебі және тағы басқа. Іс-әрекеттің бір – бірімен байланысын айқындау мақсатында, себеп-салдар тізбегі жұмыс жасайды.

«Себеп – салдар» арасындағы өзара іс-қимылы қойылған шартқа байланысты болады, шарттарына байланысты, т.б. шоғырланған құбылыстардың мән-жайын, оның ортасына қалыптастырып ары қарай дамуына мүмкіндік береді. Бұндай жиынтық, дәлел-дәйектер толық болғанда іске асады. Себеп орындары мен жағдайларға байланысты ажыратылады: себеп болып жатқан жағдайдың салдарын түсіндіреді, алайда екеуі әрқашан да бірге жұмыс жасайды, себеп салдарсыз болуы мүмкін емес. Себептер мен жағдайлардың кешендері, бірлескен әрекет болып табылады, оларды тергеу амалдарында қолданады – қылмыс және қылмыс жасау, криминологиялық (немесе криминогендік) детерминант(лат. «determinare» – «анықтайды») деп атайды.

Әлеуметтік тұрғыда себептіліктің түзілуі, әдіснамалық және базалық ұғымдардың себебімен және олардың қоғамда қолдану ерекшеліктерін қарастырады. Атап айтқанда:

а) себеп-салдар заңнамасының 2 түрі: динамикалық (біркелкі және желілік туындату үшін қажетті тергеу) және статистикалық (ықтималдық), даму тенденциялары, жоғарыда айтылғанда көрінеді және нақты жағдайлардың ауытқуына мүмкіндік береді;

б) әлеуметтік детерминацияларды зерттеу кезінде міндетті жүйелі тәсіл, «қоғам», «әлеуметтік-экономикалық нысандар», «әлемдік қауымдастық» ірі жүйелерімен ішкі және сыртқы әлеуметтік арақатынастарының өзара іс-қимылын айқындайды;

в) қоғамның карама-қайшылығы және оларды шешу жолдарын шешімін әлеуметтік детерминант құрамы анықтайды;

г) әр түрлі жүйенің қызметтерінің топтық және жекешелік болуы қоғам деңгейінде ажыратылады және қызмет сипатына келгенде адамдардың қызығушылығымен. Дәл осы әлеуметтік психологиялық феномендер, адамдардың қоғамдағы іс қимылына жауап береді;

д) әлеуметтік детерминацияның талдауы тарихи әдісті қолдануды көздейді, даму кезеңі бойынша өткен шақтан қазіргі шаққа және содан келер шаққа өтуінде, бұл жағдай детерминацияны ғана түсіндіріп қоймай, оның әрі қарай дамуын болжайды.

Жоғарыда баяндалғанды ескере отырып, қылмыстың себептері мен шарттары мемлекеттің әлеуметтік құбылысы және ортақ-экономикалық нысанның теріс жүйесі, қылмысты өз тергеуі ретінде детерминациялауы. Осылайша, қылмыс себептері– бұл қылмысты туындату және қылмысты заңды салдары ретінде қарастыруы әлеуметтік-психологиялық құбылыс болып табылады.

Қылмыс шарттары – қылмысты тудырмайды, тек қылмыс барысын жеңілдетіп, ықпал етеді. Себептер мен шарттары арасында тығыз байланыс орнайды, «криминогендік себептілік» ұғымын қамтиы. Шарттары өздігінен қылмысты тудыра алмайды. Алайда, шартсыз, себептің болуы мүмкін емес. Себептер, мазмұны жағынан әлеуметтік-психологиялық сипаты береді. Шарт, сондай-ақ, экономикалық, саяси, құқықтық, ұйымдастырушылық және т. б. ұғымын білдіреді.

Өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізудің себептері, ғылымда және тәжірибе жүзінде де өзекті мәселелердің бірі болып саналады. Бұл мәселеде философия, экономика, саясат, құқықтану, әлеуметтік психология, әлеуметтану және әлеуметтік тәжірибелер шоғырланған.

Елде әлеуметтік-экономикалық және саяси жағдайдың төмендеуі, қылмыстың өсуі, әлсіреу, адамгершілік төмендеуі заманында өзекті мәселелердің бірі болып тұр. Бұл шарттар себептердің түпкілікті тереңнен зерттелуін талап етеді.

Дәрежесінің, өзара іс-қимылын, өзара анықталған факторлардың әсерін, олардың арасындағы функционалдық және себептік тәуелділіктерінің міндетін анықтау. Қылмысқа байланысты себебі бар факторлар, сәйкесінше бірі себеп болса, басқалары шарттар болып табылады.

Қылмыс барысына әсер етуші факторлар аса ауыр және бір қатарлы емес. Осыған орай сол немесе өзге де әсері туралы тек белгілі бір шарттылық дәрежесімен айтуға болады, қоғамдық өмірдің теріс әсері нақты фактор жүйесіне байланысты болады.

Қылмыс детерминантын қарастыра отырып құбылыспен объективті байланыста болатын себеп салдарды тудыруын себебіне ерекше рөл беріледі. Қортындылай келе, қылмыс әлемінде себеп негізінде тек қана жаман ойлар, теріс әлеуметтік құбылыстар мен процестер жатады.

Детерминацияның мәні мен ішкі мазмұнын ашадуы себеп байланысының ерекшелігі болып табылады. Дәрежесіне қарай себептілік себеп, шарттар, салдар (нәтижесі), себеп және салдар (шарты мен себебі, шарты мен нәтижесі) арасындағы байланыс, себебі және салдары арасындағы кері байланыс жағдайларын қамтиды.

Ненің себеп ненің салдар екендігіне көз жеткізгеннен соң бір-біріне жақын тұрған буынды белгілеу қажет. Бұндай мүшелеу арқылы ненің себеп ненің салдар екендігін анықтауға болады.

Әлеуметтік өмірдің әр-түллі құбылыстарында адамды өз-өзіне қол жұмсауына итермелейтін факторлар кездесетіні қылмыстың шарттары болып табылады. Себептілік белгілі салдарға мүмкіндік туғызады.

Әдебиетте келтірілгендей, қылмысты тудырудың бірден – бір себебі болып әлеуметтік жағымсыз жағдайлардың туындауы болып табылады. Басқа жағынан қарағанда, сыртқы құбылыс біо өзі қылмысқа итермелеуі мүмкін емес болғандықтан, қылмысты тудыратын

себеп бола алмайды. Олар қылмыстың туындауына немесе тек себебін қалыптастырады. Бұл пікір белгілі бір қылмыс түріне қатысты болмаса, адамның ерік білдіруінсіз қылмысты жасау мүмкін емес. Қоршаған ортаның Әлуеметтік жағдайы барлығын бірдей қылмыстық іске итермейді. Бұдай жағдайға алдымен қылмыстық әлемге бұрын тартылған азаматтар және бала күнінен түзу тәрбие алмаған тұлғалар дұшар болады. Сондықтан қылмыс жасауға итермелеу бір ғана ниеттен немесе істен пайда болмайды, мәселенің түп тамыры бала кездегі тәрбиеге де тірелуі мүмкін.

Әдетте қылмыс шарттары негізгі үш топқа бөлінеді: ілеспе (құбылыстардың мән-жайы мен уақытын және айналадағы оқиғалар мен құбылыстарды түзеді), қажетті (мұндай жағдайсыз оқиғаның басталмауы да мүмкін еді), жеткілікті (барлық қажетті жағдайлар жиынтығы). Тұтас кешен деп – барлық шарттар айқындалғанын айтамыз [2,36 б].

Қоғамға қарсы іс-қимылдың қасиеті және қылмыс жасауға жағдайдың туындауы, нақты қылмыстық мінез-құлықтың нәтижесі болып табылады. Жеке қылмыстық мінез-құлқының шарттары Қылмысты жасауына байланысты екі топқа бөлінеді. Бірінші топқа шартты рөлді сомдайтын, қылмыс мінезінің себебін қалыптастыратын қоғамға қарсы қасиеттері бар өмірлік мән-жайлар жатады. Оларға мыналар жатады: макро және микро топтардың өмір ағымы арқылы өзгеруі, әлеуметтік тұлғаға кері әсерін тигізетіндігі жалпы қылмыс себебі болып табылады. Екінші топқа жеке қылмыстың себебін жеңілдететін мән-жайлар жатады. Бұл, осы сәтте жеке тұлғаның мінез-құлқына әсер ететін және нақты жағдайға қосылудың объективтік мән-жайлары.

Нақты өмірлік жағдайлардың қылмыстық мінез-құлқына әсері:

а) ол объективті түрде жеке тұлғаның нақты мінез-құлық нұсқасын таңдау (заңды немесе қылмыстық);

б) таңдаған мінез-құлық нұсқасының мазмұнын, пішінін, адамның нақты тұлға ретінде әрекет етуінің дәрежесін(деңгейін) анықтайды.

Әрине бұл әрекет адамға өмірлік жағдай ғана емес, тұлғаның мүмкіндігінше мінез-құлқының нұсқаларын белсенді түрде таңдауы, демек күрделі мәселелер өмірлік жағдай.

Аса өткір мәселелердің бірі ол қақтығысқан, яғни адамдар арасындағы келіспеушіліктер. Қақтығысқан жағдай қатысушыларын ұрыс-керіс пен қақтығыстарға әкеліп соғуы мүмкін.

Мәселе жағдайдың бір түрі болып табылады, бұған жоғарыда көрсетілген фронтальды жағдай мысал болады. Яғни, осы тұрғыда тұлғалық мінез-құлыққа кіші топ әсер етеді. Нысананың белгілі бір әлеуметтік топқа жатуы немесе әр түрлі жағдайларда бұл топқа кіру үшін, қабылданған мінез құлқын, нақты мөлшерлерін ұстану керек.

Көптеген зерттеулер фронтальды жағдай, көбінесе жасөспірімдердің жүйке жүйесінің ауытқуына әкеп соғады, сондай ақ бұл жағдай қылмыстық жазаларын өтеу орындарында да көптеп кездеседі.

Осылайша, кәмелетке толмағандарға, бұл жағдай әлеуметтік шарттарына, ортада бейімделмеген жасөспірімдердің талаптарына, әр-бір жасөспірімнің санасы мен пікіріне байланысты болып келеді. Көптеген жағдайда жасөспірімдер қылмысты топтасып немесе ортаның қысымымен жасайды.

Бас бостандығынан айыру ортасындағы жиі кездесетін фронтальды жағдайлар, шағын ортадағы сотталушыларды қатаң статификациялаудың бейресмиленген жүйесі мөлшерінің қылмыстық нысана мәдениетінің арқасында орын алады.

Уақыт бойынша нақты өмірлік жағдайлар:

1) ағынды (қауіп);

2) созылмалы, белгілі бір уақыттың созылуына байланысты (қатыгездік);

3) ұзақ – тек уақыттың созылуына ғана байланысты емес, сонымен қатар жеке тұлғаның күнделікті өмірінің бір бөлшегіне айналу (адамдық қадір-қасиетін жүйелі түрде құрыту).

Қалыптастыру бойынша қылмыстық жағдайлар:

1) жеке тұлғаға және оның қызметіне байланысты (мысалы, қылмыскердің жүйелі түрде маскүнемдікке салынуынан туындаған қылмыс);

2) субъектінің қатысынсыз орын алған (мысалы, жәбірленушінің мінез-құлқының козуы);

3) аралас түрі- қылмыскердің әрекетінен пайда болған және де, кінәліге қатысы жоқ басқа да жағдайлар (мысалы, жәбірленушінің созылмалы аурулары).

Осы жағдайлардың әрбіреуі тұлғаға әр-түрлі қарқынмен әсер етеді. Сондықтан бұл жағдайлар әр-түрлі жолдармен шешіледі.

Қылмыскердің объективті тұрғыдан жәбірленушіге өз-өзіне қол жұмсауына итермелеудің әр-түрлі себептері болуы мүмкін. Олар: әлеуметтік нарықтық жағдайлар, жәбірленуші мен қылмыскердің арасындағы психологиялық қатынастар. Орын алған жағдайға, сырттан да адамдардың ықпалы болуы мүмкін. Оған, жек көру, кек, жеке басының мүддесі, осы әрекет арқылы абырой жинау, әлеуметке қарсы әрекет, жәбірленушіге қатысты әрекетсіздігі, мысалы отбасындағы келеңсіз жағдайлар себебімен, балаға деген көңіл болмеуден және ата – аналық борышты дұрыс атқармағаннан жасөспірімдер арасында суицид мөлшері артып келеді. Адамның қоршаған ортасы, тіпті кішігірім өзінің мемлекеті әсер етеді, мысалы мектеп мұғалімдері баланы әр-қашан да қадағалап жүреді. Қандай болмасын мінез-құлқында психологиялық өзгерістер байқалған болса, дереу түрде бұл баламен жұмыла жұмыс жасау керек.

Өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізудің маңызды жақтары, бұл қылмыскердің жағдай жасауында. Бұл факторлар сөзсіз жәбірленушіні өз-өзіне қол жұмсауына итермелейді. Бұларға жәбірленушінің психологиялық жай-күйі, қауіп-қатерлер, адамдық қадір-қасиетін жоюы жатады. Бұндай көрсетілген жәбірлер қаншалықты ауыр тиеді. Бұл жағдайдан шығу жолдарын таба алады ма екен және бұл үшін қаншалықты мән береді. Өз-өзіне қол жұмсауға итермелеген субъектінің бұл мәжбүрі аяқталады ма екен және ол үшін қандай жағдай жасау керек. Бұл жағдай тек жәбірленушіге ғана емес, тағы да адамдарға қатысы бар жоқтығы да маңызды болып саналады. Көбінде бұндай жағдайларға жалғыз сыраған азаматтар тап болады, көмек сұрайтын жандары болмаған жағдайда және қоршаған ортадан сенім кеткен кезде. Сондықтан жәбірленуші, бұның бәріне нүктені тек өз – өзіне қол жұмсаудан ғана көреді. Жәбірленушіге келетін қатерді болдырмау салдарынан және субъектінің талабын орындай алмаған жағдайда, жәбірленуші өзіне қол жұмсаудан басқа амал таппайды. Қылмыскердің жәбірленушіні қорқытуға, жойып жіберуіне, бұл тікелей әлеуметтік жағдайына, жәбірленуші мен қылмыскердің әлеуметтік рөлдеріне, жәбірленуші қылмыскерден қызметтік төмен орналасуына және жәбірленушінің өз-өзіне қол жұмсауына итермелейтіндей ақпараттың болуына байланысты шарттар жатады [3, 122 б.].

Жасөспірімдер арасында өзін-өзі өлтіру мен өзін-өзі өлтіру ниеттену проблемасы өткір тұр. Бақытсыз махаббат, сатып кету, ата аналарымен болған жанжал, жалғыздық, материалдық қиындықтар осының бәрі жасөспірімнің иығына ауыр күш болып басылады, өзін-өзі өлтіру туралы ой осы проблемаларды шешудің бірден бір жолы сияқты көрінеді. Жүргізілген социологиялық зерттеулердің мәліметтер көрсеткендей, 10-16 жастағы балалардың 23,6% өзін өзі өлтіру туралы ниет болған екен. Өскен сайын бұл ойлар жиі басқа келеді: 5-6 сынып оқушыларының 16,6% бұл мәселені құптаған, 7-8 сыныптағылардың - 24,9%, ал 9-11 сыныптағылардың -27,1% құптаған. Ұл балаларда ол 12-13 жаста шарықтау шегіне жетсе (29% өмірден өз еркімен кетуді ойлап жүр), қыздардың көптеген маңызды проблемалары 14-16 жастарында ушығады екен де, өзін өзі өлтіру туралы ой сұрағандардың 30% ойында жүр [4, 5 б.].

Жасөспірімдерге тән суицидальды мінез-құлыққа тән проблемалардың бірінші орнында олардың ата-аналармен арасындағы қарым-қатынас болса, екінші орында оқу орындарына қатысты қиындықтар, ал үшінші орында достарымен байланысты, әсіресе қарама қарсы жыныстағы құрдастарына қатысты проблемалар жатады [5]. Жалпы суицидтың алдын алу біріншіден, күнделікті қарым-қатынастағы жақын адамдарымызға жылы шырай танытып, ішкі жандүниесін түсінуіміз қажет. Осы арқылы ғана жақсы жағынан ықпал етіп, үлкен нәтижеге жетеріміз хақ. Сонымен қатар, қолдау көрсететін түрлі

мекемелер де жеткілікті. Солардың көмегіне жүгініп, өмірімізге қажетті нәр ала білсек, бұл проблеманы еңсере алатынымыз күмәнсіз.

Екіншіден, суицидтің алдын алу әлеуметтік жұмыстағы өте маңызды және күрделі мақсаттардың бірі. Ол 40% өзін өзі өлтіруге себеп болатын отбасындағы жанжалды реттеуден тұрады және өмірге қанағаттанбау сезімінен болған өзін өзі өлтіру себептерін психологиялық, қажет болған жағдайда құқықтық әдістермен жоюдан тұрады. Суициденттермен жұмыста барлық құралдарды кеңінен қолдану керек: емдеу, қолдау, қатысу техникасы, әсіресе клиентке жақын ғана адамдардың емес, бөгде адамдардың да қатысуы, сондай-ақ мұғалімдердің, діни адамдардың, кәрі адамдардың және жас суициденттің қайғысын жеңілдетуге септігі тиетін барлық адамдардың қатысуы.

Үшіншіден, өзін-өзі өлтірудің алдын алу ісінде анонимдік телефонның қызметі «сенім телефоны» негізгі буын болып табылады. Бұл телефон қызметінің мақсаты дағдарыс жағдайында тұрған, өзін өзі өлтіруді ойлап тұрған жас адамға арнайы даярланған, оны досындай мұқият тыңдайтын, абоненттің дағдарыс жағдайын бастан өткеруге көмектесе алатын әлеуметтік қызметтің қызметкерімен телефон арқылы қарым қатынасқа түсіруге ұмтылу. Мұндай қызметкердің қағидалардың арасында ерекше орында сенімділік, абсолюттік құпиялық, анонимділік, кез келген қысым көрсетуге тыйым салу айыптамау, сынамау, тіпті таңқалмау, керісінше абонентке дұрыс шешім қабылдауға көмектесу жатады. Жастар «сенім телефонының» барлығы туралы ештеңе айтылмайды, тек «қайғыда, үмітсіздікке және депрессияда» көмек көрсетілгені ғана хабарланады [6].

Қазіргі таңда жастар рухани әлсіз. Көптеген өмірлік жағдайларға төзімсіз, қиыншылықтарға төзе алмайды, өмірге деген негатив өте жоғары. Ол инновациялық дамыған заманда ақпарат көбеюінен мүмкін. Жастарды балабақшаға барған кезден бастап өмірді сүйуге, өмірге деген құмарлыққа үйрету қажет.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. ҚР Конституциясы, 1 бөлім, 1-бап.
2. Е.О. Алауханов, С.М. Рахметов: «Жаза». Алматы, «Өркениет», 2013 жыл, 91-бет.
3. А.В. Наумов: «Қылмыстық құқық». Астана, 2010 жыл, 29-бет
4. Общая психология и психология личности // Под редакцией. Реана А.А. - Санкт Петербург, 2000. – 282 бет.
5. http://www.azattyq.org/content/kazakhstan_suicide_on_undp_human_development_report_2014/25470032.html
6. А.Н. Агафонов, Қ.Н. Меңлібаев Жастармен жүргізілетін әлеуметтік жұмыстар. - Астана, 2005. - 221бет.
7. Э. Дюркгейм. Самоубийство. –М.: Мысль, 1994.
8. L. Wekstein. Hanbook of Suicidology: New York, 1979.
9. Э. Дюркгейм Самоубийство социологический этюд. – Москва, 1994. – 112 бет.
10. Ш.Е. Джаманбалаева *Общество и подросток: социологический аспект девиантного поведения.* - Алматы: Қазақ университеті, 2002. - 277 бет.
11. К. Помро және басқалары. Суицидальное поведение в юношеском возрасте // Социальная и клиническая психиатрия. – 57 бет.

ПАЙДАКҮНЕМДІК ҚЫЛМЫСТАРЫНЫҢ АЛДЫН АЛУ ШАРАЛАРЫ

Ашимова Эльнара Ашимовна

ashimova.e@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ-нің «Қылмыстық-құқықтық пәндер» кафедрасының доценті, заң ғылымдарының кандидаты

Абулкаирова Алия Мұқсинқызы

a.l.i.y.a@mail.ru

Қазақстан Инновациялық және телекоммуникациялық жүйелер университетінің аға оқытушысы, Орал қ.

Қылмыстылық - бұл салыстырмалы жаппай, тарихи өзгермелі әлеуметтік, қылмыстық-құқықтық сипатқа ие, белгілі бір мемлекетте белгілі бір уақыт аралығында жасалған